

SPALLER ENDRE: PÁLYAMOTIVÁCIÓK ÉS KARRIER ELKÉPZELÉSEK A LEENDŐ HATÁRŐRÖK KÖRÉBEN

A pályaválasztás motivációit kutatók mindig szembesülnek a problémával, hogy a megkérdezettek nem maguk választják pályájukat, hanem az kialakul valahogy. Ráadásul nem is maga a pályaválasztás alakul ki, hanem csak az, hogy melyik iskolába fog járni a tanuló, hallgató²⁴⁰. A gyermeket a külső kényszerek beletaszítják egy iskolába, amit elvégezve a mást sem kell tennie, mint a legkisebb ellenállás irányába haladva elfogadni a kínálkozó lehetőségek egyikét. Ki emlékszik már akkor arra, hogy szívesen jött-e az adott iskolába, vagy csak ez maradt az elröppenő vágyai nyomában.

Két kutatás során vizsgáltam meg a határőrtanulók pályamotivációját, és karrier elképzelését. Az egyiket 2000-ben végeztem a Rendőrtiszti Főiskolán, a másikat 2001-ben az Adyligeti Rendészeti Szakközépiskolában. A kutatásaim igazolták a pályaválasztás, pályára kerülés fenti menetét.

A sikeres pályaválasztás egyik fő indikátora az, hogy a tanulóknak később tetszik-e a szakmája. A szakmával való elégedettséget nem annyira Bourdieu (1978: 103) azon megállapítása magyarázza, miszerint az elégedett az iskolával, aki nincs mit szembehelyezzen vele, mint inkább Csákó Mihály és Liskó Ilona kutatási eredményei. Eszerint a pályaválasztás nem is választás valójában, hanem inkább a külső körülményekhez való „alakulás”. „... a tudati tényezők legfőbb szerepe az, hogy lebonyolító mechanizmusként működjenek. A szakmunkástanulók pályaválasztása olyan folyamat, amely akkor sikeres, ha szereplői saját tudatuk közvetítésével a lehető legjobban be tudják tartani a társadalmi determinizmus által kijelölt irányt.” [Csákó – Liskó, 1978: 189].

A pályaválasztáskor az egyéni akaratot a látható és láthatatlan akadályok korlátozzák. A láthatatlan akadályok közé tartozik például az, hogy a szülő nem tudja, hogy melyek a jó szakmák, nincs a közelben megfelelő színvonalú iskola, önbizalomhiány, be sem meri adni az illető a vágyott helyekre a jelentkezési lapját, és még hosszan sorolhatnánk. A megélt akadályok közül a legnyilvánvalóbbak a sikertelen felvételek, az elutasítások, az, hogy valaki be sem adhatja a jelentkezési lapját bizonyos helyekre, az esetleges tandíj, amit nem tud fizetni, hogy csak a legtipikusabbakat említsük. A gondolati sémák útmodellel történt rekonstruálása azt mutatta, hogy akik csak meg nem tapasztalt, láthatatlan akadályokba ütköztek, azok elégedettek a hellyel, ahova kerültek. Akik a bőrükön tapasztalták az elutasítást, azok kevésbé elégedettek. Az előbbieket esetében a tudat, mint lebonyolító mechanizmus sikeresen működött, az utóbbiak esetében nem.

Társadalmi háttér szerint a tanulók három csoportját lehet megkülönböztetni: A legkevésbé szerencsések azok, akik a tanulók között anyagi és kulturális tőkével egyaránt szerényen rendelkeznek. Mellettük vannak olyanok, akik vagy a kulturális, vagy az anyagi

²⁴⁰ Az alábbi írás két kutatás vonatkozó eredményeit foglalja össze. Az egyik kutatás adatfelvétele 2000 őszén volt, és az eredmények megjelentek a Ki „szolgál és véd” minket holnap? című szakdolgozatban. A másik kutatást az Adyligeti Rendészeti Szakközépiskolában végeztük, 2001 tavaszán vettük fel az adatokat, és az eredmények megjelentek a Belügyi Szemle 2001/10-es számában.

tőkéjüket tekintve az átlagosnál jobb helyzetben vannak. Világosan kirajzolódik előttünk, hogy a három csoportnak eltérő továbbtanulási koncepciója van. Akik kulturális tőkében bővelkednek, azok szeme előtt a felsőfokú oktatási intézmények kapui lebegnek. Akik mindkét típusú tőkével szerényen rendelkeznek, azok beérik a középfokú végzettséggel. Akik leginkább gazdasági tőkével rendelkeznek, azoknak csak az számít, hogy meg tudják őrizni társadalmi pozíciójukat, és a gyermek ne csússzon vissza oda, ahonnan a szülő kiemelkedett.

Most lássuk részletesebben, hogy kik elégedettek a szakközépiskolások közül. Akik korábban kapcsolatba kerültek a Határőriséggel, nem elégedettebbek, mint azok, akik teljesen újonnan találkoztak a szervezettel. Pedig az ARSZ-ben tanulók kétharmadának volt már korábban határőr ismerőse, és 20%-uk ilyen témájú fakultációra is járt korábban. Ám e nagyon gyenge kötődés csak arra volt elég, hogy kiterjessze a pályaválasztó előtt a lehetőségek horizontját, és megmutassa, hogy egyáltalán létezik ilyen pálya.

Szintén téves az a sok helyen hangoztatott nézet, hogy a munkanélküliség előli menekülésként érkeznek tanulók a határőri pályára. A valóság az, hogy ezek a fiatalok nem is ismerik a munkaerőpiacot. Talán tettek egy-egy bátortalan kísérletet, hogy munkát találjanak, azonban úgy érzik, hogy még fiatalok ahhoz, hogy az iskolai életből kiesve vállalják a kenyérkeresés minden nyűgét. Inkább továbbtanulnak.

Mi sem mutatja jobban azt, hogy nem elhivatottságtól lelkesedve választottak pályát tanulóink, mint az, hogy máshova is jelentkeztek. 20%-nyian valamelyik civil szakképző intézményt tüntették ki figyelmükkel, és alig kevesebben voltak azok, akiket a vágy valamelyik civil egyetem, főiskola felé húzott. 16%-nyian az RTF-re is beadták a jelentkezési lapjukat. Összesen 32%-nyian tanultak volna tovább felsőfokon. Az ő esetükben nyilvánvaló, hogy egy kudarc által sodortattak ezen intézménybe.

Látható tehát, hogy nehéz válaszolni arra a kérdésre, hogy miért akar valaki határőr lenni. Egyszerűbb arra a kérdésre választ keresni, hogy mi a jó abban az iskolában, ahova jár. Nos, örülnek az ingyenes ellátásnak, a sorkatonai szolgálat letöltésének, a biztos munkalehetőségnek, és az RTF-en való továbbtanulási lehetőségnek. E tényezőkkel lehet vonzani a hallgatókat a következő években.

A tanulók számára a határőri pálya és az iskola összemosódik. Tehát, aki szereti az iskolát, az szereti a majdani munkáját, aki viszont nem elégedett magával az iskolával, az úgy véli, hogy később a határ őrzése sem lesz ínyére.

A Rendőrtiszti Főiskolára kerülés szorosan összefügg azzal a funkcióval, amit az RTF az egyén mobilitási pályájában betölt. Az RTF hallgatóinak közel a fele (49%) iskolai végzettségét tekintve felfele mobil a szülei iskolai végzettségéhez képest, azaz a szülők egyike sem rendelkezik főiskolai végzettséggel. E 49%-os arány rendkívül magas, hiszen a társadalmi jelenségek esetében a státusmegtartás a normális, a „könnyű”, és a státuszváltoztatás a kivétel, amely esetben akadályokat kell leküzdeni. Szintén rendkívül magas a lefelé mobil fiatalok aránya, akiknek legalább az egyik szülője egyetemet végzett. Általános igény minden szülőben, hogy a gyermeke legalább annyit elérjen, mint ő, éppen ezért lefelé mobilitásként értékeltük azt, ha a gyermek főiskolára ment, miközben van a szülei között ennél magasabb végzettségű. E lefelé mobil fiatalok általában nem az első helyen jelölték meg az RTF-et, azaz máshova nem vették fel őket, és így kerültek ide. Az RTF így egy háló szerepét is betölti, ami nem engedi e fiataloknak, hogy mélyebbre zuhanjanak a társadalmi ranglétrán. E hallgatók aránya 37%, ami szintén rendkívül magas. A státusmegtartók aránya pusztán 14%.

A felfelé mobil fiatalok nagyobb arányban végzik a főiskolát levelező tagozaton, munka mellett. Ők többnyire 22-23 éves korban, vagy még később felvételiznek. Korábban főiskolai végzettség nélkül végezték munkájukat, majd valamiért szükségét érezték e végzettség megszerzésének, s így a munkájuk mellett teljesítik ilyen irányú kötelességeiket is. Bár a kutatás nem mutatta ki, mégis valószínűsíthető, hogy e fiatalokból korábban sem hiányzott a tanulás iránti vágy, de különböző hátrányok ezt nem tették lehetővé. Átlagosan egy fél évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy e hátrányokat a tanulni vágyók képesek legyenek ledolgozni, és főiskolások lehessenek. E társadalmi hátrányok közül csak egyet említenék, ami jól mutatja az RTF mobilitásban betöltött szerepét. A munka mellett egyetemet végzők 36%-ának egyik szülője sem rendelkezik érettségivel. Számukra a főiskolai végzettség megszerzése különösen nagy ugrás a társadalmi ranglétrán. Kimutatható, hogy a munkához kötődő barát, kolléga segítségéből, biztatásából sok erőt merítenek e fiatalok ahhoz, hogy bele merjenek vágni a munka melletti tanulásba, és egyáltalán a felvételiibe.

A lefelé mobil fiatalok inkább nappali tagozaton tanulnak. Többnyire 18 évesen kerülnek a főiskolára. Nem voltak kétségeik afelől, hogy felveszik őket ide, és a felvételit sem találták nehéznek.

Ha a fiatalok pályaválasztásában ennyi nem szándékolt elem található, akkor a karrier elképzeléseik sem lehetnek kikristályosodottak. Nem is azok. A szakközepesek nagyon kevéssé tudják, hogy merre lesz majd a helyük a szervezetben. Arról többnyire van elképzelésük, hogy rövid, közép, vagy hosszútávon tervezik, hogy a Határőrségnél dolgoznak. A többség nem tekinti a leendő állását nyugdíjig tartónak, inkább csak középtávra terveznek. Ez persze semmit sem jelent, hiszen még annyi hatás éri őket addig, hogy ez bármelyik irányba többször is megváltozhat.

A Rendőrtiszti Főiskolát végzők karrierképe is bizonytalan. A megkérdezettek 80%-a szeretne egyszer majd vezető lenni, ám azt, hogy a szervezet melyik részében, milyen szinten, arról a többségnek elképzelése sincs. A hallgatók 44%-ának van ennél konkrétabb, ám még mindig instabil karrier elképzelése. Közéjük inkább azok tartoznak, akik már dolgoznak.

A munkakör szerinti elemzésből kiderült, hogy a helyi szintű vezetői, és az alsóztályvezetői munkakörök a legnépszerűbbek. A hallgatók 6%-a a felsorolt legtipikusabb munkakörök egyikét sem végezné szívesen, míg további 22%-uk legfeljebb egy ilyen munkakörért mutatott vonzalmat. Feltehető a kérdés, hogy nem tévesen választottak-e ezek a fiatalok pályát, illetve, hogy a későbbiekben megszeretik e munkákat, vagy csak beletörődnek abba, hogy a Határőrségnél ezek a munkakörök léteznek. A diákok tehát még nem látják pontosan a jövőjüket, de többségükben van szándék a vezetővé válásra.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy a Határőrséghez kevéssé tudatosan kerülnek az emberek. Valahogy ide sodródnak, és az iskola elkezdésekor még szinte semmi elképzelésük sincs arról, hogy mihez fognak itt kezdeni.

Felhasznált irodalom

1. Bourdieu, Pierre: A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése, Gondolat, Budapest, 1978.
2. Csákó Mihály – Liskó Ilona: A szakmunkástanulók pályaválasztásának szociológiájához in: Szociológia 1978/2 pp: 173-193 o.